

مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای

سال اول، شماره اول، تابستان ۱۳۸۸

دریافت: ۱۳۸۸/۵/۱ - پذیرش: ۱۳۸۸/۹/۳۰

صص ۱۴۲-۱۲۹

بهره‌وری صنایع کارگاهی کوچک و تأثیر آن بر توسعه شهری

«مورد پژوهش، شهر بومهن»

اسماعیل نصیری، استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور مرکز قیدار، قیدار، ایران*

چکیده

صنایع کوچک کارگاهی از یک سو به واسطه نقش و جایگاه انکار ناپذیرشان در ایجاد اشتغال مؤثر در شهرها و از سوی دیگر به دلیل داشتن پیوند تنگاتنگ با بخش‌های دیگر اقتصادی نقش بسزایی در توسعه شهری دارد و می‌تواند در فرایند توسعه ملی نیز مؤثر و سودمند واقع شوند. در این مقاله، با استفاده از روش اسنادی و اطلاعات پرسشنامه‌ای و برداشت‌های میدانی، شاخص‌های بهره‌وری کل عوامل تولید در صنایع کوچک کارگاهی خرم‌دشت شهر بومهن، واقع در شرق کلانشهر تهران طی سالهای ۱۳۸۸-۱۳۸۶ محاسبه شده و سپس با استفاده از روش‌های آماری پارامتری، ناپارامتری و نرم افزار SPSS و به کمک مطالعات پیمایشی، تأثیر آن بر شاخص‌های توسعه شهری مورد آزمون قرار گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های بهره‌وری صنایع، از مدل تابع تولید کاب داگلاس استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که: صنایع کوچک کارگاهی شهر بومهن از صرفه‌های مقیاس برخوردار بوده است. نتایج این تحقیق، حاکی از آن است که بین بهره‌وری صنایع کوچک کارگاهی و شاخص‌های توسعه - درآمد، رضایت از درآمد، برخورداری از امکانات - رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در پایان مقاله نیز راهکارهایی در زمینه بهبود کارایی هرچه بیشتر صنایع کارگاهی کوچک ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: بهره‌وری، صنایع کارگاهی (کوچک)، توسعه شهری، بومهن

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

صنایع کارگاهی کوچک^۱ از یک سو به علت نقش و جایگاه انکارناپذیرشان در ایجاد اشتغال مفید و مؤثر در نواحی شهری و از سوی دیگر، به دلیل پیوند تنگاتنگ با سایر بخش‌ها، نقش بسزایی در توسعه شهری در مقیاس محلی دارند (جی اکس، ۲۷، ۱۳۸۱). این صنایع در مقیاس کلان و در تولید ملی نیز می‌تواند سهم قابل قبولی را نصیب نواحی شهری ساخته و در فرآیند توسعه ملی نیز مؤثر و سودمند باشند (Anderssh, 2009, 43). از این رو نظریه پردازان علوم برنامه ریزی و اقتصاد شهری تاکید ویژه‌ای بر حرکت هدفمند، در راستای استقرار و توسعه صنایع، در شهرهای کوچک را دارند (Benard, 2008, 58). به اعتقاد وبلین^۲، صنایع کارگاهی کوچک به دلیل وجود کالاهای همگن (به طور نسبی)، تولید انبوه، تعداد زیاد بنگاه‌ها یکی از مؤثرترین عوامل برای رسیدن به توسعه شهری در شهرهای کوچک است (weblien, 1989, 230). رابینسون^۳ نیز صنایع کارگاهی کوچک را برای از میان بردن تدریجی بیکاری در شهرهای کوچک پیشنهاد می‌کند. وی از چین به عنوان کشوری نام می‌برد که توانسته است با تمهیداتی در مورد صنایع کوچک کارگاهی میزان بهره‌وری و اشتغال شهری را افزایش

دهد (Rabinson, 1999, 48). کامیندال^۴ نیز اظهار می‌کند که گسترش صنایع کارگاهی هندوستان همراه با افزایش جمعیت فعال شاغل در حرفه‌های صنعتی نمودی از رشد درآمد سرانه در اقتصاد شهری است (Kamindal, 2000, 15).

استراتژی توسعه صنایع کارگاهی کوچک در کشورهای مختلف از این واقعیت نشات می‌گیرد که صنایع کوچک مقیاس شهری قادرند فرصت‌های شغلی و درآمدی بیشتری ایجاد کنند و از این رو، بستر مناسبی برای توسعه شهری فراهم نمایند (Lucas, 2009, 18). مطالعات نشان می‌دهد که صنایع کارگاهی کوچک از نظر اشتغال زائی و تامین درآمد شرایط مطلوبی را نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی در کشور ایجاد نموده است (حسینی نسب، ۴۵، ۱۳۸۶). در این راستا، شناخت وضعیت بهره‌وری صنایع کارگاهی کوچک در یکی از شهرهای پیرامون کلانشهر تهران، می‌تواند نقش مؤثری در اتخاذ سیاست‌ها و هدفمند کردن برنامه‌های توسعه شهری، داشته باشد و سهم و جایگاه صنایع کوچک کارگاهی را در توسعه شهری، برای سیاستگذاران، مسؤولان و متولیان برنامه ریزی شهری مشخص نماید.

امروزه اقتصاد دانان شهری همگی به نقش صنایع کارگاهی کوچک در رشد اقتصاد شهری اذعان دارند. در کشورهای مختلف تعاریف گوناگونی برای این صنعت ارائه شده است که البته با توجه به ساختار سنی،

^۱ -صنایعی را کوچک می‌نامند که تعداد کارکنان آن در هر کارگاه زیر ۵۰ نفر باشد (وزارت صنایع و معادن، ۱۳۸۷، ۴۸).

- weblien

- Rabinson

توسعه از قدمتی بیش از چهاردهه برخوردار است، لیکن تاکنون تحقیقات بسیار اندکی در زمینه تأثیر بهره‌وری صنایع شهری انجام شده است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۶، ۱۸).

دالمین^۱ در تحقیقات خود بر روی صنایع کوچک در شهرهای لهستان اظهار داشته است که: صنایع کوچک کارگاهی ضمن ایجاد ارزش افزوده به کاهش نرخ بیکاری در شهرها کمک می‌نماید (Dalmin, 2006, 53). بنا به عقیده یوفی یکی از ویژگی‌های مهم فرآیند توسعه اقتصادی کشور چین در اواخر قرن بیستم صنعتی شدن سریع مناطق شهری با تمرکز بر صنایع کوچک مقیاس بوده است (yifu, 2007, 16). در حال حاضر نیز یکی از موفقیت‌های مهم چین در توسعه شهری گسترش صادرات محصولات صنایع کارگاهی است به طوری که سهم صادرات مؤسسات شهری از صادرات ملی از رقم ۱۱/۳ درصد سال ۱۹۹۶ به رقم ۶۸/۹ درصد در سال ۲۰۰۷ بالغ گردید. کرال^۲ در مطالعه‌ای ضمن مقایسه میزان بهره‌وری صنایع کارگاهی کوچک مستقر در شهرها به رهنمودهای مناسبی در جهت سازماندهی صنایع شهری در آمریکا دست یافته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که سطح بهره‌وری صنایع کارگاهی کوچک که در مجاورت کلانشهرها قرار دارند، نسبت به صنایع مستقر در نواحی دور از مرکز بیشتر بوده است. در واقع تجزیه و تحلیل بهره‌وری صنایع مختلف کارگاهی

جمعیتی، فرهنگی و درجه توسعه یافتگی کشورها متفاوت است. در همین راستا حجم تولید، تعداد نفرات، میزان سرمایه و دارایی و سرمایه‌گذاری به عنوان معیار تعریف کوچک بودن صنعت ذکر گردیده است (هاشمی، ۱۳۸۰، ۳۱).

لازم به ذکر است که اگر ایجاد صنایع کارگاهی کوچک مستقر در شهرک‌های صنعتی با نظارت اصولی صورت گیرد، زمینه افزایش عملکرد بخش‌های اقتصادی و توسعه شهری را فراهم می‌نماید (مدهوشی، ۱۳۸۶، ۲۴-۲۳) و (توکلی، ۱۳۷۹، ۱۶-۱۵۹). گسترش صنایع کارگاهی علاوه بر داشتن پیوند مؤثر با سایر بخش‌ها نقش به‌سزایی در توسعه و بهبود اقتصاد شهری و تنوع بخشیدن به منابع درآمد خانوارها را دارد. (روزبهان، ۱۳۸۷، ۸۲). از این رو، اندازه‌گیری و شناخت وضعیت بهره‌وری صنایع کارگاهی کوچک به منظور اتخاذ سیاست‌ها و راهبردهای مناسب توسعه صنایع کارگاهی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (حسینی، ۱۳۷۸، ۳۳). باید افزود نزدیکی به بازار مصرف در کلانشهرهای بزرگ، ارتباط مستقیمی با ایجاد این گونه صنایع دارد (جمالی، ۱۳۸۷، ۸۳). تحقیق حاضر سعی دارد تا تأثیر ایجاد صنایع کارگاهی کوچک را بر توسعه شهری بومهن که در پیرامون کلانشهر تهران واقع شده را مورد بررسی قرار دهد.

۱-۲- پیشینه مطالعاتی

اگر چه استقرار صنایع کوچک کارگاهی در شهرهای توسعه یافته و پاره‌ای از شهرهای در حال

- Dalmin

- Kral

استان‌ها باشد (حاجی نژاد، ۱۳۸۵، ۳۳-۲۶). حسینی (۱۳۸۶) مطالعاتی بر روی صنایع کارگاهی کوچک استان گیلان انجام داده است. در این مطالعه بهره‌وری نهایی نیروی کار و سرمایه محاسبه شده است. نتایج نشان می‌دهد که طی دوره‌ی مورد بررسی ۱۳۷۷-۱۳۷۳ بهره‌وری نهایی نیروی کار در صنایع کانی، نساجی و فلزی استان بالاتر از سایر بخش‌ها در شهرهای این استان است (حسینی، ۱۳۸۶، ۵۸-۵۰).

۱-۳- فرضیات تحقیق

این پژوهش بر اساس فرضیه‌ی ای مبنی بر تأثیر گذاری بهره‌وری صنایع کوچک کارگاهی بر شاخص‌های توسعه شهری - اشتغال و درآمد، بهره‌مندی از امکانات، همبستگی بین شاخص‌های توسعه - انجام شده است. در پژوهش حاضر، ضمن بررسی آثار بهره‌وری صنایع کوچک کارگاهی در شهر بومهن، این سوال مطرح است که آیا بین بهره‌وری صنایع مستقر شده و توسعه شهری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؟

۱-۴- روش‌شناسی و جامعه آماری تحقیق

در این تحقیق برای محاسبه بهره‌وری صنایع، از روش بهره‌وری کل عوامل تولید، استفاده شده است. این روش یکی از متداولترین روش‌های محاسبه بهره‌وری است.

این شاخص بیانگر خصوصیات کلی صنایع کارگاهی (کوچک) است و از آنجا که این شاخص تمام ستانده‌ها و نهاد‌های قابل سنجش را در نظر می‌گیرد،

نشان داده است که مکان نقش عمده‌ای در تعیین بهره‌وری دارد (Kral, 2008, 66). بررسی مطالعات انجام یافته داخل کشور در خصوص بهره‌وری صنایع کوچک و تأثیر آن بر توسعه شهری نشان می‌دهد که در این خصوص پژوهش‌های جامعی صورت نگرفته و تنها مطالعات بسیار محدود و پراکنده‌ای در برخی از استان‌های کشور انجام شده است. عمده کارهای انجام یافته در زمینه بهره‌وری، مربوط به کل صنایع کشور بوده است که این امر نشان از کم‌توجهی به مقوله‌ی اقتصاد شهری در این حوزه است. حامدی (۱۳۸۴) در مطالعه‌ی ای، تابع بهره‌وری نیروی کار بخش صنایع استان همدان طی دوره ۱۳۸۲-۱۳۶۰ بررسی گردیده است. برای این منظور از مدل کاب-داگلاس^۱ تعمیم یافته با متغیرهای مستقلی مانند موجودی سرمایه، شکاف بین تولید بالقوه و بالفعل و هزینه‌های تحقیق و توسعه استفاده کرده است. این مدل یکی از روش‌های اقتصادسنجی است که در آن از شاخص‌های مختلف بهره‌وری شامل بهره‌وری جزئی و نهائی استفاده می‌شود. نتایج نشان داده است که بهره‌وری نیروی کار با موجودی سرمایه و توسعه شهری رابطه مستقیم دارد و با شکاف تولید رابطه‌ی معکوس معنی‌دار داشته است (حامدی، ۱۳۸۴، ۷۸-۷۰). مطالعات حاجی نژاد و همکاران نشان می‌دهد که صنایع روستائی در استان سیستان و بلوچستان توانسته بیشترین تولید را عرضه نماید و در مشارکت تولید ملی موفق‌تر از سایر

اهم فعالیت‌های تولیدی آن محصولات چوبی، محصولات پلاستیکی، محصولات شیمیایی، تولیدات فلزی و فرآورده‌های شیشه‌ای است (وزارت صنایع و معادن، ۱۳۸۵، ۱۳۸۸، ۱۳۸۷، ۸۳-۲۶-۴۰).

۲- مبانی نظری پژوهش

بهره وری به عنوان یکی از شاخص‌های مهم مربوط به کارآمدی بخش‌ها و فعالیت‌های مختلف اقتصادی و معیاری مناسب برای ارزیابی عملکردها محسوب میشود. افزون بر این در مطالعات تجربی به عنوان مهمترین شاخص ارزیابی اقتصاد شهری کاربرد فراوان داشته و از اهمیت بسزائی برخوردار است (compon, 2099, 11). بهره وری مفهومی است که برای نشان دادن نسبت برون داد بر درون داد یک سازمان به کار گرفته می‌شود و در بسیاری از کشورهای صنعتی بهره وری به عنوان طرز تفکر و فرهنگ تلقی می‌شود (www.knowclub.com).

در ادبیات اقتصاد شهری، واژه بهره وری برای اولین بار در سال ۱۷۶۶ توسط کنه^۱ به کار گرفته شد (kral, 2008, 40). یک قرن بعد از وی، لیتر^۲ در سال ۱۸۳۳ بهره وری را «رابطه‌ی بین ستانده و عوامل به کار گرفته شده در تولید» تعریف نمود (dalmin, 2006, 11). در سال ۱۹۵۰ سازمان همکاری اقتصادی اروپا^۳ (OECE) تعریف دقیق تری از بهره وری ارائه نمود و

لذا نماینده دقیقتری از تصویر واقعی و عملکرد اقتصادی صنایع است. در این پژوهش از روش کاب-داگلاس، به عنوان تابع تولید در تحلیل بهره وری استفاده شده است. آمار و اطلاعات مورد استفاده برای اندازه گیری بهره وری صنایع کارگاهی، در این مقاله، به روش اسنادی و میدانی گردآوری شده است.

جامعه آماری شامل؛ کلیه کارگاههای کوچک خرم‌دشت بومهن است که در سال ۱۳۸۸ از وزارت صنایع مجوز فعالیت داشته‌اند. در این مطالعه، از روش نمونه گیری طبقه‌ای چند مرحله‌ای استفاده شده است. برای انتخاب تعداد نمونه، از روش کوکران استفاده شده است. در نهایت بر اساس واریانس تعداد شاغلان کارگاه‌های صنایع کارگاهی، تعداد ۴۷۶ واحد صنعتی از کل کارگاه‌های صنایع (از مجموع ۱۱۸۰ کارگاه شهری دارای مجوز فعالیت در سال ۱۳۸۸) به عنوان نمونه برای اندازه گیری بهره وری، انتخاب و پس از تکمیل پرسشنامه، داده‌های حاصل توسط SPSS تجزیه و تحلیل گردید.

۱-۵- قلمرو پژوهش

شهر بومهن با ۵۸۲۱۱ نفر جمعیت در ۴۰ کیلومتری شرق کلانشهر تهران واقع شده و از جمله شهرهای شهرستان تهران است. واحد صنعتی خرم‌دشت با مساحت ۸۰ هکتار و ۱۱۸۰ کارگاه در راستای سیاست‌های تمرکز زدایی صنایع از کلانشهرها به پیرامون و با ظرفیت اشتغال ۵۴۰۰ نفر در سال ۱۳۷۵ تأسیس شد.

^۱-Keneh

^۲-Litter

^۳-Organization Economy Eyoupe Coparative

صنایع روستایی و تنوع بخشی به فعالیت‌های منطقه‌ای شده که در نهایت به افزایش بهره‌وری صنایع کوچک منجر می‌شود (Yifu, 2007, 22-74).

۳- یافته‌های تحقیق

صنایع کوچک کارگاهی، در بومهن، با استفاده از سرمایه و نیروی کار بیشترین اثر را بر بهره‌وری صنایع داشته است. آمارهای جدول شماره ۱، مویید آن است که صنایع کارگاهی شهر بومهن، از صرفه‌های اقتصادی مقیاس، برخوردار هستند.

آنها «نسبت ستانده به یکی از عوامل تولید» معرفی کرد (حاجی نژاد، ۱۳۸۵، ۲۲-۲۱). در سال ۲۰۰۹، آژانس همیاری اقتصاد و توسعه شهری، بهره‌وری صنایع کوچک کارگاهی را استفاده بهینه از منابع تولیدی، نیروی کار، سرمایه، تجهیزات و تسهیلات، کاهش هزینه‌های تولید، از بین بردن ضایعات، گسترش بازارها جهت بهبود سطح کیفیت زندگی شهری و توسعه اقتصاد شهری عنوان کرده است (ابطحی، ۱۳۷۵، ۸۳). به عقیده یوفی (Yifu) سرمایه‌گذاری‌های مناسب در صنایع کوچک سبب تقویت ارتباط صنایع شهری با

جدول ۱- نتایج تخمین بهره‌وری صنایع کوچک کارگاهی با روش کاب داگلاس

سال	تأثیر سرمایه صنایع	تأثیر نیروی کار	عرض از مبدأ	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	آماره F	D-W
۱۳۸۶	۰.۵۵	۰.۲۰	۲/۰۶	۰.۴۱	۰.۶	۴۱۲.۵۲	۱/۷۷
۱۳۸۸	۰.۶۵	۰.۲۲	۲/۰۹	۰.۴۱	۰.۶	۳۸۳	۱/۷۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق و وزارت صنایع و معادن ۱۳۸۸: ۴۹-۴۱

بدین معنی که؛ افزایش نهاده‌های تولید در صنایع کارگاهی، یعنی تولید با نسبتی بزرگتر از افزایش نهاده‌ها، سبب گردیده تا صنایع کارگاهی کوچک، بتوانند از امکانات و عوامل اقتصادی موجود و در دسترس، محصول بیشتری تولید و عرضه نمایند. در این قسمت به منظور تأثیر بهره‌وری صنایع کوچک کارگاهی بر توسعه شهری، به کمک مطالعاتی میدانی از

برخی از شاخص‌های توسعه استفاده شده است که بررسی می‌گردند:

۳-۱- اشتغال و درآمد

بر اساس پرسشگری‌های بعمل آمده از ۴۷۶ نفر، از جامعه آماری، همه آنان مشغول به کار در بخش صنایع هستند. ایجاد شغل و متعاقب آن رضایت شغلی، از پیامدهای صنایع کارگاهی در شهر بومهن است.

جدول ۲- متوسط درآمد ماهیانه خانوارهای شاغل صنایع کوچک کارگاهی

نوع فعالیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای معیار
صنایع کوچک	۴۷۶	۳۲۰۲۳/۳۳	۸۶۰۲۳/۹۰۶	۶۳۳۱/۱۹۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۲-۳- نگرش پاسخگویان نسبت به میزان بهره

مندی از امکانات اداری و خدماتی

به منظور سنجش میزان بهره‌مندی پرسش‌شوندگان از امکانات نه‌گزینه مطرح شد تا جامعه آماری نظرات خود را نسبت به میزان بهره‌مندی از آنها بیان کنند. نگرش با طیف پنج سطحی لیکرت (Lykriet) اندازه‌گیری شد. میانگین و رتبه هر گزینه در جدول ۳ ارائه شده است. میانگین کل بهره‌مندی ۴/۲۴ از ۵ است.

اطلاعات جدول ۲، حاکی از آن است که میانگین

درآمد ماهانه شاغلان، برابر با ۳۲۰ هزار تومان در ماه است. اطلاعات به دست آمده حاکی از افزایش سطح رضایت مندی شاغلان صنایع کارگاهی نیز هست. آزمون معناداری تفاوت رضایت از درآمد جامعه نمونه آماری، با ۴۵۲ رتبه مثبت (۹۴٪) و ۲۰ رتبه برابر و ۴ رتبه منفی، نشان از افزایش سطح رضایت مندی شاغلان صنایع کارگاهی کوچک است (تحقیقات میدانی، ۱۳۸۷).

جدول ۳- نگرش پاسخگویان به بهره‌مندی از امکانات اداری و خدماتی

رتبه	میانگین	شرح
۱	۴/۸۳	جمع‌آوری زباله
۲	۴/۷۶	امکانات آموزشی
۳	۴/۶۹	تأسیسات شهری
۴	۴/۵۲	امکانات بهداشتی و درمانی
۵	۴/۲۱	مرکز خدمات شهری
۶	۴/۱۲	پایانه حمل و نقل شهری
۷	۴/۵۲	کتابخانه یا مسجد
۸	۳/۸	بانک
۹	۳/۲۷	امکانات ورزشی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۴- آزمون ناپارامتری دو جمله‌ای تغییرات کالاهای مصرفی بادوام در قبل و بعد از اشتغال

مقدار احتمال محاسبه شده	نسبت مورد انتظار	نسبت مشاهده شده	عدد	شرایط اشتغال زائی	گروهها	نام کالای بادوام
۱.۰۰۰(a)	.۵۰	۷۷	۴	قبل از اشتغال	مجموع	رادیو
		۲۳	۰	بعد از اشتغال		
		۱.۰۰	۴			
۱.۰۰۱(a)	.۵۰	۷۴.	۹	قبل از اشتغال	مجموع	ضبط صوت
		۲۶	۴	بعد از اشتغال		
		۱.۰۰	۳			
.۰۰۱	.۵۰	۹۴		قبل از اشتغال	مجموع	تلویزیون سیاه و سفید
		۰۶		بعد از اشتغال		
		۱.۰۰	۶			
۱.۰۰۰(a)	.۵۰	۵۱.	۸	قبل از اشتغال	مجموع	تلویزیون رنگی
		۴۹	۷	بعد از اشتغال		
		۱.۰۰	۵			
۱.۰۰۰(a)	.۵۰	۸۳.	۴	قبل از اشتغال	مجموع	چرخ خیاطی
		۱۷		بعد از اشتغال		
		۱.۰۰	۱			
۱.۱۶۳(a)	.۵۰	۶۴.	۱	قبل از اشتغال	مجموع	ماشین لباسشویی
		۳۶	۲	بعد از اشتغال		
		۱.۰۰	۳			
۱.۰۰۰(a)	.۵۰	۸۵.	۴	قبل از اشتغال	مجموع	اجاق گاز
		۱۵		بعد از اشتغال		
		۱.۰۰	۲			
۱.۰۰۰(a)	.۵۰	۸۷.	۵	قبل از اشتغال	مجموع	یخچال
		۱۳		بعد از اشتغال		
		۱.۰۰	۲			
۱.۰۰۰	.۵۰	۵۰.		قبل از اشتغال	مجموع	یخچال فریزر
		۵۰		بعد از اشتغال		
		۱.۰۰				

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در مصرف کالاهای بادوام با اشتغال در صنایع کارگاهی است.

از دیگر پیامدهای استقرار صنایع، ایجاد انگیزه برای مشارکت‌های مردمی در مدیریت شهری است. نمودهایی

با توجه به نتایج تحقیقات میدانی جدول (۴) تغییرات کالاهای مصرفی بادوام، قبل و بعد از اشتغال، تفاوت معنی داری با هم نشان می دهد. مقایسه نتایج با استفاده از آزمون ناپارامتری نشان دهنده نتیجه معناداری،

امنیت شغلی و ثبات درآمدی منطقه مورد مطالعه، از دیگر پیامدهای صنایع کارگاهی است. اطلاعات به دست آمده از رضایت نسبتاً بالای شاغلان حکایت دارد.

از نتایج به دست آمده جدول شماره ۵، احتمال تفاوت معنادار مثبت در شاخص‌های توسعه در نزد شاغلان صنایع کارگاهی شهر بومهن را نشان می‌دهد. الگوی

جدول ۵- آزمون معنا داری تفاوت شاخص‌های توسعه در نزد شاغلین مستقر در صنایع کارگاهی شهر بومهن

نمره شاخص	رتبه‌های منفی	رتبه‌های مثبت	رتبه‌های برابر	احتمال محاسبه شده
مشارکت در مدیریت شهری	۵	۳۸	۴۰	۰.۰۰۱
امنیت شغلی	۱	۵۵	۱۷	۰.۰۰۰
گذران اوقات فراغت	۷	۳۸	۲۱	۰.۰۰۱
جلوگیری از مهاجرت به شهرهای بزرگتر	۱۰	۴۵	۲۱	۰.۰۰۵
بیمه	۰	۶۶	۲۲	۰.۰۰۰
نوع مسکن	۱	۱۸	۲۱	۰/۰۱۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

کرده است. افزایش درآمد شاغلین حتی در خرید نوع مسکن آنها نیز بی تأثیر نبوده است.

۳-۳- همبستگی بین شاخص‌های توسعه با توسعه شهری

اطلاعات جدول ۶ نشان می‌دهد که؛ بین متغیرهای اشتغال به صنایع کارگاهی، هماهنگی میان درآمد خانوارها، بهره‌مندی از امکانات اداری و خدماتی، نهادهای اجتماعی و مدنی، با شاخص‌های توسعه در منطقه مورد مطالعه ارتباط معنادار آماری وجود دارد.

به نظر می‌رسد عدم برخورداری از شغل مناسب در دوره قبل از اشتغال، در افزایش ضریب امنیت شغلی شاغلان، نقش مؤثری را ایفا نموده است. بالاخره الگوی ماندگاری جمعیت و جلوگیری از مهاجرت در سایه گسترش صنایع کارگاهی در این منطقه نیز محقق شده است. به نظر می‌رسد افزایش غیر مترقبه قیمت مسکن در شهرهای تهران در سال‌های اخیر، در این مسأله بی تأثیر نبوده و به پایداری جمعیت در شهر بومهن کمک

جدول ۶- تحلیل همبستگی شاخصهای توسعه با توسعه شهری

ردیف	متغیرها	فراوانی	درصد	$\bar{X}$	ضریب همبستگی (r)	سطح معنی داری (p)
۱	اشتغال در صنایع کارگاهی	۱۹۷	۸۷/۹	-	۰/۴۷۷	***۰/۰۰
۲	هماهنگی میان درآمد خانوارها	۱۷۳	۵۱/۲	-	۰/۲۶۰	***۰/۰۰۳
۳	بهره مندی از امکانات اداری و خدماتی	۱۰۶	۳/۸	۴/۲۵	۰/۹۴۳	***۰/۰۰۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق

است. جدول ۷ نتایج حاصل از این آزمون را نشان می‌دهد. با توجه به مقدار r تصحیح شده مشخص گردید که ۸۰ درصد از شاخص‌های توسعه شهری، ارتباط معناداری با متغیرهای اشتغال، درآمد و تغییرات کالاهای مصرفی دارد.

۳-۴- همبستگی عوامل بهره‌وری صنایع با توسعه شهری

به منظور تعیین رابطه با متغیر بهره‌وری صنایع از آزمونهای ضرایب همبستگی اسپیرمن (Spearman)، پیرسون (Pearson) و کندال (Kendal) بهره‌گرفته شده

جدول ۷- رابطه ضریب همبستگی بهره‌وری صنایع کارگاهی کوچک شهری

متغیرها	ضریب همبستگی (r)	سطح معناداری (p)
عوامل اشتغال	۰/۳۱۵	۰/۰۳۰
درآمد	۰/۳۰۶	۰/۰۳۵
تغییرات در کالاهای مصرفی	۰/۳۲۸	۰/۰۲۳
معناداری شاخص‌های توسعه	۰/۴۴۹	۰/۰۰۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بهره‌وری صنایع $۰/۲۸۷ +$ (اشتغال و درآمد) $۱/۳۵ +$ (تغییرات کالاهای مصرفی) $۲/۷۱ +$ (معناداری شاخصهای توسعه) $۳/۱۰۵ + ۱/۹۳۴ =$ توسعه شهری

معادله رگرسیون چند متغیره برای توسعه شهری در منطقه مورد مطالعه عبارت است از:

۴- نتیجه‌گیری

استقرار صنایع کارگاهی کوچک در پیرامون نواحی شهری؛ می‌تواند موجب دگرگونی جنبه‌های اقتصادی- اجتماعی، در مقیاس‌های کوچک و بزرگ شود. صنایع کارگاهی کوچک به عنوان راهبردی از مقوله توسعه شهری، یکی از راه‌های دستیابی به کاهش بیکاری، تنوع بخشی به اقتصاد شهری و اشتغال زایی مطرح است.

نتایج مطالعات به عمل آمده از منطقه مورد تحقیق بیانگر آن است که:

صنایع کارگاهی کوچک در شهر بومهن از صرفه‌های مقیاس برخوردار است و این امر سبب افزایش نهاده‌های تولید و بهره‌وری صنایع کارگاهی کوچک شده است. نتایج حاصل از جمع بندی ارزیابی تأثیر بهره‌وری صنایع کوچک کارگاهی بر توسعه شهری در منطقه مورد تحقیق عبارتند از:

- میانگین درآمد ماهانه شاغلین با احتساب ۳۲۰ هزار تومان بیانگر افزایش سطح رضایتمندی شاغلین از وضعیت شغلی است.

- معناداری تفاوت رضایت از درآمد با ۴۵۲ رتبه مثبت حاکی از افزایش سطح رضایتمندی شاغلان در صنایع کارگاهی کوچک است.

- میانگین شاخص بهره‌مندی جامعه آماری از امکانات خدماتی و اجتماعی بالاتر از حد متوسط ارزیابی گردید (۴/۲۴ از حداکثر ۵ در مقیاس لایکرت).

- میزان برخوردارری جامعه آماری از تغییرات کالاهای مصرفی با دوام در قبل و بعد از اشتغال تفاوت معنی داری را با هم نشان می‌دهد.

- آزمون معناداری شاخص‌های توسعه در نزد شاغلین در زمینه‌های مشارکت در مدیریت شهری، امنیت شغلی، جلوگیری از مهاجرت به شهرهای بزرگ و بیمه و نوع مسکن بیانگر تفاوت معنادار مثبت در نزد شاغلین صنایع کوچک کارگاهی است.

- نتیجه آزمون‌های تحلیل همبستگی بین شاخص‌های توسعه با توسعه شهری در سطح ۹۵ درصد ($P < 0/05$) دارای رابطه معنی دار آماری بوده است.

نتایج تحلیل همبستگی عوامل بهره‌وری صنایع با توسعه شهری، در منطقه نشان می‌دهد که: رگرسیون چند متغیره برای توسعه شهری منطقه مورد مطالعه، به شرح زیر تعریف می‌شود:

بهره‌وری صنایع + اشتغال و درآمد + تغییرات کالاهای مصرفی + معناداری شاخصهای توسعه با توسعه شهری در منطقه، رابطه معنادار آماری در سطح ۹۵ درصد ($P < 0/05$) دارد.

۵- پیشنهادها

آنچه مسلم است اعطای تسهیلات مختلف و معافیت‌های مالیاتی برای جذب سرمایه‌گذاران بخش خصوصی، می‌تواند بهره‌وری صنایع را افزایش دهد. این امر از یک سو، به تنوع بخشیدن به منابع درآمدی و

۲- توکلی، اکبر، (۱۳۷۹)، اندازه‌گیری بهره‌وری عوامل تولید صنایع ایران، مجله برنامه و بودجه شماره‌های ۵۲ و ۵۳

۳- حسینی، علی، (۱۳۷۸)، صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس در صنایع کوچک، مجله برنامه بودجه، شماره ۴۸
 ۴- جمالی، بهزاد، (۱۳۸۷)، نقش مکان‌یابی صنعتی در استقرار صنعتگران در شهرکهای صنعتی، مجله عملی و پژوهش سرزمین شماره ۱۵

۵- جی اکس، زولتان، (۱۳۸۱)، نقش صنایع کوچک در اقتصاد مدرن، ترجمه جهانگیر مجیدی، تهران، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا

۶- حاجی نژاد، علی وهمکاران، (۱۳۸۵)، بهره‌وری صنایع روستایی در استان سیستان و بلوچستان، مجله جغرافیا و توسعه، پائیز و زمستان شماره ۳۸

۷- حامدی، حسین، (۱۳۸۴)، بهره‌وری نیروی کار در بخش صنایع استان همدان، سازمان مدیریت و برنامه ریزی، همدان

۸- حسینی، زهرا، (۱۳۸۶)، بهره‌وری نیروی کار و سرمایه در صنایع استان گیلان، سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان، رشت

نیز ایجاد فرصت‌های مناسب شغلی در شهر بومهن کمک قابل توجهی خواهد نمود و از سوی دیگر، این حرکت ضمن ایفای نقش مؤثر، به توسعه شهری منطقه منجر می‌شود. بنابراین استفاده از سرمایه‌های کوچک، هدایت و جذب آنها، به وسیله سیستم‌ها و روش‌های آموزشی نیروهای فنی و تخصصی و ایجاد سازمان‌های تخصصی در جهت کمک به صنایع کوچک به منظور شناخت تکنولوژی مناسب و سیستم‌های پیشرفته طراحی، تولید و تحقیقاتی از مؤلفه‌های مؤثر در بهره‌وری صنایع کارگاهی است. از این رو، تشویق واحدها به توسعه صنایع مدرنیزه و تکنولوژیک، از طریق اعطای وام با بهره‌های کم و نیز تجهیز صنایع کوچک به تکنولوژی و روش‌های تولیدی پیشرفته، افزایش سطح مهندسی طراحی، مدیریتی و کارآفرینی به بالاترین درجه، از دیگر راهکارهایی است که در کارایی هر چه بیشتر صنایع کارگاهی کوچک در منطقه مورد مطالعه، نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای خواهد داشت.

منابع

۱- ابطحی، سید حسن، (۱۳۷۵)، بهره‌وری، مؤسسه مطالعات بازرگانی، چاپ اول، تهران

- ۹-حسینی نسب، ابراهیم، (۱۳۸۶)، تجارت خارجی و رشد بهره‌وری در صنایع، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، سال هفتم، شماره اول، تهران
- ۱۰-سازمان مدیریت و برنامه ریزی، (۱۳۸۶)، الگوی استقرار فعالیتهای صنعتی کوچک در شهرها، مرحله دوم مطالعات آمایش سرزمین، معاونت امور مناطق، تهران
- ۱۱-روزبهان، محمود، (۱۳۸۷)، مبانی توسعه اقتصادی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران
- ۱۲-مدهوشی، مهرداد، (۱۳۸۶)، تأثیر سرمایه اولیه در بقای شرکتهای تولیدی کوچک در ایران، مجله علمی و پژوهشی دانش و توسعه، شماره ۲۰، دانشگاه فردوسی، مشهد
- ۱۳-وزارت صنایع و معادن، (۱۳۸۵)، آمار کارگاههای فعال استان تهران، اداره کل نظارت بر طرحها، تهران
- ۱۴-وزارت صنایع و معادن، (۱۳۸۸)، شناسنامه‌های واحدهای صنعتی استان تهران، اداره کل نظارت بر طرحها، تهران
- ۱۵-وزارت صنایع و معادن، (۱۳۸۷)، گزارش کارگاههای صنعتی شهرستان تهران، شهر بومهن، گزارش شماره ۱۲۸۷۹، تهران
- ۱۶-وزارت صنایع و معادن، (۱۳۸۷)، نقش بزرگ صنایع کوچک در توسعه صنعتی و اقتصادی، جلد اول، اداره کل نظارت بر طرحها، تهران
- ۱۷-هاشمی، فزاد، (۱۳۸۰)، نقش صنایع کوچک در رشد اشتغال کشور، وزارت امور اقتصادی و دارایی، تهران
- 18-Andersh,(F), 2009,start – up size and industrial dynamics,routledg,first edition,London
- 19-Benard,(G),2008,The productivity growth in industry international, economic Journal, vol,15,New York
- 20-Compon,(W),2009, The role of industry and it’s impact on urban economy, Routledg,second edition,London
- 21-Dalmin, (B),2006, The small industry in new town. Cambridge university ,first edition,London
- 22-Kamindal,(F),2000, Industrial organization and urban development, , Aligereh,first edition,india
- 23-Kral,(Z),2008,The productivity of industry in cities,Tampton,first edition, new york.
- 24-Lucas,(S),2009,Economic development and urban development, anew approach, uk,first edition,London
- 25-Rabinson ,(P),1999,plants and productivity in china, university of younkwan,first edition,china

26-www.knowclub.com/paper/p=270

27-Weblin,(K),1989,Technological knowledge and industry factor, Cambridge,second edition,London

28-Yifu,(F),2007,Economic Growth in china, Journal of urban economy Growth, vol 16,pum university